

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle. "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçeğe değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." – Rabi Sacks

Ki Tavo

Dinlemek ve Kanun

"Emretmek" fiilini içeren bir dilin, aynı zamanda "itaat etmek" fiilini de içerdiğini düşünmek herhalde oldukça makul bir tahmin olurdu. Tıpkı soru kavramının bir cevap olanağını gerektirmesi gibi burada da biri diğerini gerektirmektedir. Ancak bu tahminde bulunsaydık, hata etmiş olurduk. *Tora'da 613 emir vardır, ama Tanah İbranicesinde "itaat etmek" anlamına gelen hiçbir sözcük yoktur.* İbranice 19. yüzyılda gündelik bir lisan olarak diriltildiği zaman, bu anlama gelecek bir sözcük bulunamamış, bu amaçla *letsayet* sözcüğünü Aramcadan ödünç almak gerekmiştir. O zamana kadar İbranicede "itaat etmek" anlamına gelen hiçbir sözcük yoktu.

Bu hayret verici bir gerçektir ve herkes bunun farkında değildi. Bu durum bazı Hristiyanları (ve sekülerlik taraftarlarını) Yahudiliğin doğasını yanlış anlamaya sevk etmişti: *mitsva* kavramını ve Tanrı'nın Kendisi'ni kanunlar şeklinde açığa çıkarmayı tercih edebileceği fikrini tam olarak takdir eden Hristiyan düşünürlerin sayısı pek azdır. Bu aynı zamanda bazı Yahudileri de, *mitsvalar* hakkında Yahudilikten ziyade İslam'ın tarzına uygun bir anlayışa itmiştir (İslam

sözcüğü Allah'ın kanununa "teslimiyet" anlamına gelir). Peki, Tora'nın, "bir *mitsvaya* verilecek uygun cevap" anlamında kullandığı sözcük nedir? *Şema*.

Ş-m-a kökü, genellikle "Tanrı'nın emirlere cevap olarak bizden beklediği şey" anlamında 92 kez geçtiği Devarim kitabında anahtar bir sözcüktür. Ama *ş-m-a* fiili birçok farklı anlama gelir. İşte Bereşit'te sahip olduğu anlamlardan bazıları:

1. "Duymak." Örneğin: "Avram yeğeninin esir düştüğünü *duydu*" (Bereşit 14:14).
2. "Dinlemek, dikkatini vermek, kulak vermek." Örneğin: "Eşini *dinlediğin* ve ... ağaçtan yediğin için" (Bereşit 3:17) ve "Rahel 'Tanrı yargımı yerine getirdi; ayrıca duamı *dinleyerek* bana bir oğul verdi" (Bereşit 30:7).
3. "Anlamak." Örneğin: "Gelin inelim ve orada dillerini karıştıralım. Öyle ki, kimse bir diğerinin dilini *anlayamayasın*" (Bereşit 11:7). Geleneğin, Tora'da daha ileride geçen *Naase VeNişma* (Şemot 24:7) ifadesini anlayış

şekli de budur: “Önce yapacağız, sonra anlayacağız.”

4. “İtaat etmeye istekli olmak.”
Örneğin, Yitshak’ın Bağlanması sırasında Avraam Tanrı’nın emrine itaat etmek üzereyken tam da son anda bir meleğin Avraam’a durması için seslenerek söylediği sözler gibi: “Dünyanın tüm milletleri senin soyun yoluyla mübarek kılınacaklar, çünkü Bana itaat etmeye istekliydin” (Bereşit 22:18).
5. “Başkasının isteğini yapmak üzere eylemde bulunmak.” Örneğin: “Sara sana ne derse onu yap” – *şema bekola* (Bereşit 21:12).

İşte *ş-m-a* fiilinin “itaat etmek” anlamına en yaklaştığı örnek bu sonuncusudur. Ama bu fiilin yukarıdakilerin hepsi için kullanılabildiği gerçeği, Tora’da körlemesine itaat diye bir kavram olmadığına işaret etmektedir. Genel olarak bir komutan emreder ve asker itaat eder. Bir köle sahibi emreder ve köle itaat eder. Burada aktif hiçbir düşünce süreci söz konusu değildir. Emreden söz ile emri alanın eylemi arasındaki ilişki, bir etki-tepki, uyarı-tepki ilişkisidir. Pratikte asker veya kölenin kendine ait bir aklı yoktur. Tennyson’un Hafif Süvari Alayı Hücumu’ndan önce askerlerin tavrını tasvir ettiği gibi: “Bize düşen sorgulamak değil; bize düşen yalnızca yapmak ya da ölmektir.”

Ancak Tora’nın, Tanrı ile bizim aramızdaki ilişkiyi algılama şekli bu değildir. Bizi Kendi suretinde yaratarak, bize düşünme özgürlüğünü ve gücünü vermiş olan Tanrı, emirlerini *anlamamızı* ister. Ralbag (Rabi Levi ben Gerson; veya Gersonides; 1288-1344) Tora’yı farklı kılan şeyin tam da bu olduğunu ileri sürer:

İşte Tora’mız, diğer milletlerin sahip oldukları tüm öğretiler ve dinler arasında benzersizdir; çünkü Tora’mızda eşitlik ve mantıktan kaynaklanmayan hiçbir şey yoktur. Bu nedenle, bu İlahi Yasa, özü gereği insanları cezbeder ve ona uygun davranmalarını sağlar. Diğer milletlerin yasaları ve dinleri ise böyle değildir: eşitlik ve bilgelikle uyumlu değildir; aksine, insanın doğasına yabancıdır ve insanlar bunlara özlerinden dolayı değil, mecburiyetten, ceza tehdidinden korktukları için itaat ederler.¹

Benzer bir çizgide, modern bilim insanı David Weiss Halivni, “Yahudilerin gerekçeli hukuka olan yatkınlığından” bahseder ve bunu antik dünyadaki diğer kültürlerle karşılaştırır:

Antik hukuk genel olarak buyurucudur; gerekçe sunmaz ve ikna etmeye çalışmaz. Üslubu kategorik, talepkâr ve emredicidir... Özellikle de antik Yakın Doğu hukuku, ikna etme veya gönülleri kazanma arzusundan eser taşımaz. Sırf resmi bir hüküm olmanın gücüne dayanarak dikkate alınma beklentisiyle dayatır, buyurur ve emreder. Yöneltildiği kişilerin rızasını (gerekçelendirme yoluyla) aramaz.²

Tora, Yahudi hukukunun, keyfi ve salt bir buyruktan ibaret olmadığını göstermek için en az üç yöntem kullanır. Bunların özellikle Devarim kitabı boyunca belirgin olan ilki, *emirlerin gerekçelerinin verilmesidir*. Her zaman olmasa da, çoğu

¹ Ralbag, *Vaethanan Açıklamaları*, 14.

² David Weiss Halivni, *Midrash, Mishnah, Gemara: the Jewish predilection for justified law [Midraş, Mişna, Gemara: Yahudilerin gerekçeli hukuka olan yatkınlığı]*, Harvard University Press, 1986, 5.

zaman gerekçe, Bene Yisrael'in Mısır'daki deneyimleriyle ilgilidir. Ezilmenin, yabancı olmanın, öteki olmanın nasıl bir şey olduğunu bilirler. Tanrı, Moşe aracılığıyla, köleliğin daha sınırlı olduğu, herkesin haftada bir gün özgür olduğu, yoksulların aç kalmadığı ve güçsüzlerin adaletten mahrum bırakılmadığı farklı bir toplum yaratmanızı istiyorum, der.

İkincisi, özellikle Bamidbar kitabında, *anlatı ve hukukun yan yana verilmesidir*. Bir anlamda, hukukun en iyi şekilde, bir yandan tarih ve bir yandan da Bene Yisrael'in gelişim yıllarındaki deneyimleri zemininde anlaşılacağı söylenmektedir. Buna bağlı olarak, Kızıl İnek kanunu – ölümlerle temastan arınma yasası – Miryam ve Aaron'un ölümünden hemen önce verilir. Bu şekilde Tora, yas ve kederin, evet, Tanrı ile olan temasımıza sekte vurduğunu, ancak bunun sonsuza dek sürmediğini ve tekrar saflaşabileceğimizi söylemektedir. *Tsitsit* yasası, casusların hikâyesinden ardından verilir, çünkü (daha önceki bir *Covenant & Conversation* yazımda açıkladığım gibi) her ikisi de görme tarzlarıyla ilgilidir: korkuyla görmek ve inançla görmek arasındaki fark.

Üçüncüsü, *hukuk ve metafizik arasındaki bağlantıdır*. Yaratılışın öyküsü olan Bereşit perek 1 ile *keduşa*, yani kutsiyet kanunları arasında güçlü bir bağ vardır. Her ikisi de Koenlerin sesi olan *Torat Koanim*'e aittir ve her ikisi de düzen ve sınırların korunmasıyla ilgilidir. Et ve sütün, yün ve ketenin vb. karıştırılmasını yasaklayan kanunlar, doğanın, Tora'nın açılış bölümünde tarif edilen derin yapısına saygı duyma teması üzerine kuruludur.

Devarim kitabı boyunca, Moşe liderliğinin doruk noktasına ulaşırken, bir eğitimci haline gelmekte ve sonunda ülkeyi

fethedecek ve oraya yerleşecek olan yeni nesle, Tanrı'nın onlara verdiği yasaların sırf İlahi hükümlerden ibaret olmadığını açıklamaktadır. Bu kanunlar insani açıdan mantıklıdır. Özgür ve adil bir toplumun mimarisini oluştururlar. İnsan onuruna saygı duyarlar. Doğanın bütünlüğünü onurlandırır. Toprağa dinlenme ve yenilenme fırsatı tanır. Yisrael'i, ulusların kaçınılmaz görünen gerileme ve çöküş kurallarına karşı korurlar.

Bene Yisrael, baskıcı krallara ve iktidarın yozlaşmışlıklarına karşı kendilerini ancak Tanrı'yı hükümler olarak kabul ederek koruyabilirler. Moşe, halka Tanrı'nın yasalarına uymaları halinde refaha ereceklerini defalarca söyler. Bunu yapmaktan geri kaldıkları takdirde yenilgiye uğrayacak ve sürgüne çıkacaklardır. Tüm bunlar doğaüstü bakışla anlaşılabilir gibi, doğal yoldan da anlaşılabilen şeylerdir.

Moşe'nin Devarim boyunca istikrarlı bir şekilde *ş-m-a* fiilini kullanmasının sebebi budur. Bene Yisrael'in Tanrı'ya itaat etmelerini ister, ancak körü körüne veya yalnızca korkuyla değil. Tanrı bir otokrat değildir. Bene Yisrael bunu kendi şahsi deneyimleriyle bilmelidirler. Göklerin ve yeryüzünün yaratıcısı olan Tanrı'nın onları nasıl Kendi halkı olarak seçtiğini, onları nasıl kölelikten özgürlüğe çıkardığını, çölde onları nasıl beslediğini, desteklediğini ve koruduğunu ve düşmanlarına karşı nasıl zafere taşıdığını kendi gözleriyle görmüşlerdir. Tanrı, Tora'yı Bene Yisrael'e Kendisi için değil, onların iyiliği için vermiştir. Weiss Halivni'nin ifade ettiği gibi: Tora, "yasanın alıcısını, yasanın faydalı etkisinin kavranmasına katılmaya davet eder, böylece ona saygınlık bahşeder ve

ona yasanın bir ortağı olduğu duygusunu verir.”³

Moşe’nin bu haftaki *peraşada* yer alan şu önemli sözlerinin anlamı budur:

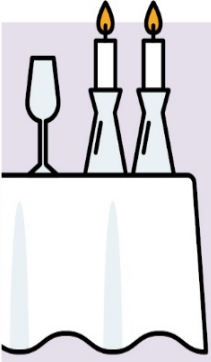
“*Sessiz ol ve dinle Yisrael!* Bugün, Tanrın *A-Şem*’in halkı haline gelmiş bulunuyorsun. [Bu nedenle] Tanrın *A-Şem*’in Sözü’nü *dinlemeli* ve [O’nun] sana bugün emretmekte olduğum emirlerini ve hükümlerini yerine getirmelisin.”

Devarim 27:9-10

Emirlere uymak, yalnızca boyun eğmeyi ve körü körüne itaat etmeyi değil, aynı zamanda dinlemeyi de – Tanrı’nın yaratma, vahyetme ve kurtarma yoluyla

açığa çıkardığı doğasını, *ş-m-a* fiilinin dikkat kesilmek, düşünmek ve tefekkür etmek gibi tüm anlamlarıyla dinlemeyi ve anlamayı da – içerir. Emirleri gözetmek, birer insan olarak sınırlarımızı ve kusurlarımızı anlamaya çalışmak demektir. Mısır’da köle olmanın nasıl bir şey olduğunu hatırlamak demektir. Alçakgönüllülük, hafıza ve minnettarlığı gerektirir. Ancak aklın teslim olmasını veya sorgulayan zihnin susturulmasını gerektirmez.

Tanrı bir despot değil,⁴ bir öğretmendir.⁵ Sadece itaatimizi değil, aynı zamanda anlayışımızı da arar. Tüm ulusların yasaları vardır ve yasalar, onlara itaat etmek içindir. Ancak Yisrael dışında, yasanın *neden* “olduğu gibi olduğunu” anlamayı en önemli görevi olarak belirlemiş olan uluslar pek azdır. Tora’nın “*şema*” sözcüğüyle kastettiği budur.

Şabat Sofrası İçin Tartışma Soruları

1. Tora’nın şema anlayışı, okulda yeni şeyler öğrenme veya ebeveynlerimizi dinleme gibi diğer konulara olan yaklaşımımızı nasıl şekillendirebilir?
2. İnsanlar veya toplumlar kurallara düşünmeden uyduklarında ne olur?
3. Sizce inanç daha çok güvenle mi, yoksa anlayışla mı ilgili olmalıdır? Neden?

³ A.g.e., 14.

⁴ Avoda Zara 3a.

⁵ Tanhuma (Buber), Yitro, 16.

